

Gábor Jenő: Az egyetlen szociálpolitika.

Nagyon fontos kérdés az adó kérdése, vagyis az a kérdés, hogy honnan fedezze a köz szükségleteit. Az adórendszer általában emberi alkotás és a hatalmon lévők érdekeit szolgálja, tehát aszerint változik, hogy kik vannak a hatalom birtokában.¹⁾ Ez nyilvánvalóan nem helyes, mert állandóan belső súrlódásokra vezet. A helyes adó az, amely a nép egyetemének érdekét szolgálja. Henry George ezt az adót az „egyetlen földjáraadó”-ban találta meg. Ma nálunk és majdnem az egész művelt világon a keresetet és a tőkét adóztatják meg, részben közvetlenül, túlnyomólag azonban közvetve, fogyasztási adók, állami monopóliumok és vámok útján. Végeredményben ezt az adót a munkabér és a tőke szolgáltatja, a földjáraadó csak nagyon csekély adót visel. Ha azt vizsgáljuk, hogy milyen közgazdasági és erkölcsi következményei volnának annak, ha csak a földjáraadó volna megadóztatva, illetőleg felismerve azt, hogy a földjáraadó nem illeti meg jogosan a föld tulajdonosát és adóképen az állam a teljes földjáraadót venné el, akkor rá kell jönnünk arra, hogy ez az egyetlen helyes és igazságos adó.²⁾ Ez az egyetlen, mely a nép egyetemének érdekeit szolgálja. Ehhez a vizsgálathoz alapján véve nem szükséges Henry George könyveit tanulmányozni, mert az előítéletől és elfogultságtól mentes józan ész minden támasz nélkül megejtheti ezt a vizsgálatot. Henry George nagy érdeme csak abban van, hogy a vizsgálódást megkönnyíti, őszintén, bátran és világosan rámutatva a lényeges pontokra.

A földjáraadót első indítványozója: Du Quesnay, XV. Lajos francia király udvari orvosa „impôt unique” „az egyetlen adó”-nak nevezte el; ennek angol neve „single tax,” ami ugyanazt jelenti és fejezi ki, hogy maga a földjáraadó egyedül, a kere-

¹⁾ Rendkívül tanulságos e tekintetben Myers munkája: „Die Gesichte der amerikanischen Vermögen.”

²⁾ Nálunk ennek az útja az volna, hogy a kataszteri földadót egy piaci földértékadó irányában alakítanák át.

setnek megadóztatása nélkül elegendő a közszükségletek fedezésére. Ez a lényeges és éppen ezért helytelen az „egyetlen adót” „Georgeismus”-nak nevezni el, mert ez elnevezéssel a dolog lényege csak elhomályosul. Georgenak bár nagy érdeme van abban, hogy a „single tax” kérdést minden oldalról megvilágította és nagy érdeme, hogy rámutatva minden más adó káros hatására, páratlan agitációs eréllyel és erővel hirdette azt, de azért nem szabad komplikált rendszernek gondolni ezt az elvet, hanem jobb mindig csak földjáraadékadónak nevezni.

Sokan azt az ellenvetést teszik, hogy George könyvei nem tudományosak, hanem inkább agitációs tendenciákat követnek, nem bizonyítani, hanem rábeszélni akarnak. Hogy ki mit akart tudományosnak és bizonyítottnak elfogadni, arra nézve ilyen kérdésben eltérőek lehetnek a nézetek, de itt nem az a fontos, hogy Henry George bizonyított-e, vagy nem, mert mindenki, aki az önmagukban véve egyszerű közgazdasági alapfogalmakkal tisztában van, kiindulva az „egyetlen földjáraadéadó”-ból felépítheti magának az ez alapon nyugvó társadalmi képet, anélkül, hogy George-ról valaha is hallott volna. Sőt ha a társadalmi kérdéseket oly exakt módon akarja vizsgálni, mint a matematika, vagy a geometria kérdéseit, a George által mutatott ut erre sokkal jobb módot ad, mint a ma szokásos összehasonlító, vagy a statisztikára támaszkodó eljárás. Amint a geometriában egy pár axióma és tétel segítségével épül fel e tudomány gyönyörű épülete, ép úgy lehet a társadalmi képet egy kisszámú sarkigazságból és az azokból folyó pár tételből felépíteni.

E sarkigazságok a következők:

1. Minden ember egyenlő jogú, de különböző képességű.
2. Az ember a legkisebb fáradsággal a legnagyobb jólétet igyekszik elérni.
3. Az ember a földön és a földből él.
4. A föld felszíne különböző termékenységű kincsei nincsenek egyenletesen elosztva.

A tételek a következők:

1. A legnagyobb jólét az ember azon függetlensége útján érhető el, melyet csupán a természeti lehetőségek korlátoznák, e tétel az első és második sarkigazságból vonható le.
2. A legnagyobb jólét munkamegosztással érhető el, ami az államalakulás oka. Ez az első és második sarkigazságból folyik.

3. A legnagyobb jólét a termékek kicserélése útján érhető el. Ez az első és negyedik sarkigazságból következik.

Kereseti és fogyasztási adók. Különböző feltevésekből kiindulva, más és más társadalmi képet nyerünk és a társadalmi rend annál egészségesebb, minél jobban elégíti ki a fenti követelményeket. Ha a munkabér és tőke megadóztatását tételezzük fel, vagyis amikor a földnagybirtokosság az uralkodó, nyerjük a mai társadalmi képet. A pénz és korrupció uralmát ismert nyomorúságával és igazságtalanságával.

Az okok a következők: A munkabér és a tőke megadóztatásának gyakorlati formája a kereseti és fogyasztási adó. Hatása az, hogy az ország lakosságának minden szorgalma és igyekezete a földbirtokos osztályt gazdagítja. Az ország lakosságának túlnyomó része a földbirtokos osztály közvetlen rabszolgája, ellátását túlnyomólag természetben kapja, ipari termékeket fogyasztani nem tud, míg a puszta földtulajdon része a közterhek viselésében jelentéktelen. A lakosság szorgalmának és munkájának minden eredménye a földbirtokos osztályé. A lakosság másik nagy része állami vagy városi alkalmazott, kik a közterhek alanyai és tárgyai egy személyben. A rájuk kirótt kereseti és fogyasztási adók teszik ki állami bevételek nagy részét, de egyben ők is emésztik azt fel. A kereseti és fogyasztási adók felemelésével ez osztály szükségletei is emelkednek, mert jövedelmükből félre nem tehetnek, az csak annyi lévén, amennyiből szerényen megélhetnek. A megélhetés súlyosbodásával fizetésrendezésre szorulnak és így az adót az államra hárítják vissza. A vállalkozók, kisbirtokosok, kereskedők, kisiparosok és ipari munkásság fizeti a kereseti és fogyasztási adók másik nagy részét, de szintén áthárítják azt az állami és városi alkalmazottakból álló fogyasztó közönség révén az államra. A két utóbbi csoport jövedelmének nagy része élelmi cikkekre megy el, ami a földbirtokosoknak jut. Az állam az egyensúlyt csak folyamatos adóemeléssel tarthatja fenn, míg végül, ha nem változtat az adórendszerén, menthetetlenül összeroskad. Siettetni a végzetet, hogy az állam a berendezéseket, vasutakat, csatornákat stb. kölcsönökből létesíti, e létesítmények, mint láttuk, egyrészt emelik a földjáradékot, másrészt az *államterheket* a köz rovására gazdagítva a földbirtokos osztályt. E kölcsönök ugyanis túlnyomó részükben, úgyszólván közvetlenül a földbirtokos osztály kezébe jut, mert a létesítményért kifizetett összeg túlnyomó része a munkásoknak ki-

fizetett munkabér és élelmiszerekre megy el. De mert egyben a földjáraadékat is emeli, a közre állandó teher, a földbirtokosokra állandó haszon kútforrásává válik. A földjáraadék emelkedése ugyanis címet ad arra, hogy a földbirtokosok mindig magasabb és magasabb vámvédelmet igényeljenek.

A földbirtokosok a föld százalékos haszonhajtását egész különleges módon számítják és a földjáraadék emelkedésével igen mulatságos, bár eredményében a lakosságra nézve nagyon szomorú játékot űznek. Ha valaki vett ezelőtt 10-15 évvel egy 1000 holdas birtokot 500 000 K.-ért, amelyek ma i 000,000 K-át ér és amelyek 10-15 év múlva 2,000.000 K-t fog érni, akkor jövedelmét a mai érték után számítja és ha ez 4°/o, ezzel nincs megelégedve, panaszkodik és vámemelést sürget, mert, mint mondja, ha ipari papírba fektette volna pénzét, az 6%-ot jövedelmezne. Tehát a kamatot nem a befektetett tőkéje után számítja és nem veszi számításba a földjáraadék emelkedésének megfelelő kamatot. De csak akkor számít így, ha vámemelésről van szó, mert ha a földet tőle megvenni akarják, jól tudja, hogy a földje tényleg 10%-ot hoz, az ipari papírral járó kockázat nélkül és csak azt ennek megfelelő áron adja ezt el.

Akkor, amikor az állam a földbirtokos osztály követelésének helyt ad és a vámokat emeli, tulajdonképpen e vámok viselését vállalja el, sőt még ennél is többet, az ezzel járó ipari vámok terhének viselését is. A mezőgazdasági vámok emelésével ugyanis az élelem drágul meg és ennek arányában úgy az állami alkalmazottak fizetése, mint az állami szükségletek ára emelkedik és hogy az ipar a szükségszerűen magasabb bért fizetni tudja, az iparcikkek vámjának felemelése is elkerülhetetlen. A közkölségen létesített, az egész ország lakosságának szorgalmából előálló minden javítás tehát csakis a földbirtokos osztály vagyonát és jövedelmét szaporítja és ezúton az ország egész lakosságának munkeredményét teljesen elnyeli, a fogyasztóképességet és az általános jólétet pedig a minimumra csökkenti.

A lakosság munkájának a kizsákmányolása egy további bajnak a kútforrásává válik. Azok, akik látják vagy érzik, hogy ez az út könyörtelenül katasztrófához vezet és van okuk attól tartani, hogy a katasztrófa rájuk veszélyes lehet, pénzüket bármilyen alacsony kamatozás mellett külföldön helyezik el, hogy a katasztrófa esetén elmenekülhessenek. Nem szemrehányás ez, mert a fenforgó

rendszer mellett ellenállhatatlanul kényszerítve vannak rá, de ezzel az országot a külföld adófizetőjévé süllyesztik, mert a hazájukban keletkezett és a külföldön olcsón elhelyezett tőkét kell az államnak drágábban felvenni kölcsönül, miáltal a katasztrófa időpontja még közelebbre helyeződik.

Hogy a lakosság túlnyomó részének milyen életet juttat ez a rendszer, azt mindenki láthatja, aki látni akar és Henry George emiitett és magyarrá fordított könyvein kívül Damaschke „Die Bodenreform” című könyvében olvashat is részleteket és adatokat, de már talán ennyiből is nyilvánvaló, hogy e rendszer a felsorolt és próbaköül szolgáló sarkigazságokkal és tételekkel nincs összhangban, az ember nem független a szó igazi értelmében, a jólétet a legnagyobb fáradsággal sem érheti el, a föld legkülönfélebb termékeinek csereforgalmát a vámok akadályozzák. Uralkodóvá teszik a nyomort, a szűkölködést, és az államot katasztrófa felé viszik.

A tőke állami kisajátítása. Ha a tőke kisajátításának feltételezéséből indulunk ki, megszerkeszthetjük azt a társadalmi képet, melyre a szociáldemokraták törekszenek. Ezt a képet kicsinyben a katonai és az államvasuti szervezetben láthatjuk enyhébb formában, enyhébb formában azért, mert aki nem tudja az ez állapottal járó nehézségeket elviselni, a mai viszonyok között elmenekülhet onnan. Fejlett formáját Madách „Ember tragédiá”-jának falanster jelenete mutatja. E társadalmi formánál az emberek nem a természet bár rideg, de következetes nehézségeivel kell küzdeni» hanem a följé helyezett ember korlátolt és szeszélyes akaratával, és függetlenségét nem a természeti lehetőségek határolják, hanem a vele rendelkező tökéletlen ember tökéletlen belátása. Az ilyen társadalom még kevésbé elégíti ki a sarkigazságokat és tételeket, mert a legfontosabb első sarkigazság és az első tétel még kevésbé nyer kielégülést, mint a mai társadalomban.

A földjáraadék állami kisajátítása. Csak a földnek a köz javára való kisajátítása ós annak megvalósítása, hogy a földhöz minden embernek egyenlő joga legyen, csak ez van összhangban a sarkigazságokkal és a feltételekkel. Ennek a megvalósítása civilizációnk magas fokán az „egyetlen földjáraadékadó” bevezetése útján érhető érhető el.

Ennek az adónak gyakorlati megvalósítása a következő:

A földjáraadék a javítási értékemelkedésen kívül nem a földbirtokos munkájának eredménye és a járadék emelkedése *nem örökség*, hanem szemünk előtt keletkező, a népösszesség munkájából eredő vagyon, mely csak *egy* hibás, de megcáfolható rendszabály révén jut igazságtalan módon a földbirtokos tulajdonába. *A földjáraadék számszerűleg pontosan megállapítható*, az ország fővárosa, valamint a városok körül az értéke övezetenként egyenletes és meghatározott fokozat szerint csökken. Ezek alapján *nyilvánvaló*, hogy *a földjáraadék teljes értékének adóban való elvétele igazságos és a földjáraadék nagysága meghatározott, el nem rejthető és le nem tagadható*, kivétele minden korrupciót kizár. *Bevezetése, ha fokozatosan történik, minden megrázkódtatást kizár és semmi komoly áldozatot nem követel.* A népösszesség és az állam nyeresége kimondhatatlanul nagy és azoknak száma, akik (az illetéktelen gazdagodásban) rövidséget szenvednek, teljesen elenyésző és ha a haza érdekében ma millióknak életüket kellett feláldozniuk, akkor a haza jóléte és virágzása érdekében ez az áldozat jelentéktelen, annál is inkább, mert nem a legnagyobb értékről, az életről van szó. A mai állapotokon és berendezéseken semmi erőszakos változás nem szükséges, csupán a kereseti és fogyasztási adók helyett, magát a pusztá földet kell a földjáraadék értékével megadóztatni. Ez a földjáraadék fedezni fogja úgy a városok, mint az állam közszükségleteit. Hogy mily kevés áldozatot kivan, azt az alábbi pár példa bizonyítja. A háztulajdonos a házbéradó helyett telekértékadó fog fizetni, ami teljesen független attól, hogy egyemeletes ház van-e a kérdéses telken vagy hatemeletes. Akinek a telekértékének megfelelő háza van, az az új adórendszer mellett sokkal kevesebb adót fog fizetni mint ma, mert az üres és kellően ki nem használt telkek ép annyi adót fognak fizetni, mintha megfelelően volnának beépítve, tehát olyan közterheket fognak viselni, melyeket eddig nem viseltek és tehermentesítik azokat a telkeket, melyeket eddig viseltek azt a terhet is, melyet ezeknek kellett volna viselniük.

A kisgazdák és középbirtokosok ugyancsak jobban járnak, mert a földjáraadéadó sokkal kevesebb, mint az a közvetett adó, amit a fogyasztási adók révén fizetnek. A vámok eltöröltetvén, az iparcikkek lényegesen olcsóbbak lennének. P. o. 10 hold földdel rendelkező kis gazda, ha fizetni fog földjáraadékul évi 100-150 koronát és a vám eltörlése következtében további 100-150 koro-

nát vészit, bő fedezetet nyer abban, hogy az egész családjának szükséges évi ruházata, 6 családtagot tételezve fel, cipőt, csizmát, kalapot, alsó és felső ruhát számítva cca 400.- korona helyett csak 250.- koronába fog kerülni, mi mellett a föld megmunkálásához szükséges szerszámok, eke, szekér, állat stb. ugyancsak lényegesen olcsóbb lesz. E lényeges nyereségtöbblet azonban nem a két adó közötti esetleg kis különbségben rejlik, hanem abban, hogy az új adórendszer révén előálló általános jólét a *fogyasztást fokozza* és ha ma csak búzát, krumplit, kukoricát termesztett, esetleg baromfit tenyésztett, módjában áll a jövőben sokkal jövedelmezőbb termékeket termesztetni, korán érő borsót, babot, zöldségfélét, mákot, hagymát stb. és pedig egy évben többször és annyit, amennyit csak termelni bír és nem kell attól tartania, hogy a túltermelés következtében az áruk le fognak menni. Attól sem kell tartania, hogy sokan fogják a példáját követni és ezáltal száll le a termékek ára, mert az iparcikkek nagyobb fogyasztása és az ipari termelés megolcsóbbodása következtében az ipar és kereskedelem is annyira fel kell, hogy lendüljön, hogy sok embert a termelésnek ez ága fog foglalkoztatni.

A középbirtokosok hasonlóan jobban járnak, mert bár ezek a nagyobb terület után többet fizetnek, de a fogyasztási igényük is sokkal nagyobb és ugyancsak áttérhetnek a legintenzívebb termelésre, az árcsökkenés veszélye nélkül.

Azok, akik bérelt földön dolgoznak, kétszeresen jobban járnak, mert egyrészt az ipari cikkek sokkal olcsóbbak lesznek, másrészt a bérleti Összeg is sokkal kisebb lesz, mert az a valószínűs értékre fog leszállni, tekintve, hogy sok föld fog felszabadulni és így a kínálat nagyobb lesz, mint a kereslet.

Azok a nagybirtokosok, akik nem adják bérbé földjeiket, hanem maguk termelnek, ugyancsak jobban járnak mint ma. Ennek belátására csak azt kell megfontolni, hogy miként fog alakulni az adónak holdankénti összege. A földjádék vizsgálatánál azt láttuk, hogy a földjádék az ország középpontja és a városok mint jegecesedési pontok felé emelkedik illetve városoktól és az ország középpontjától távolabb fekvő területek földjádéka mindinkább olcsóbb és aszerint igazodik, hogy van-e még vállalkozó, aki hajlandó a föld használatáért fizetni. Ha megfontoljuk azt, hogy ezen adó bevezetése folytán az olcsó emberi munkaerő megszűnik, mert mindenki csak akkor vállal munkát, ha legalább

annyit keres, mint amennyit tehetsége és tőkéje segítségével kereshet, ha magának dolgozik, akkor rá fogunk jönni, hogy már 10.000 hold műveléshez olyan tőke szükséges a géperejű művelési eszközök beszerzésére, hogy csak aránylag kevés tőkés versenyző marad és a földjáradék, vagyis a kínálati összeg megfelelően kicsi, a távol eső vagy más okból alkalmatlanabb földön nulla lesz. De mert a géperejű művelési eszközök sokkal olcsóbbak lesznek mint ma, 10.000 hold szántóföld, vagy 100.000 hold legelő többet fog jövedelmezni a birtokosának mint ma.

Azok, akik ma abból élnek, hogy a földjüket bérbébe adják és maguk semmit sem csinálnak, azok itt nem jönnek számba, azokat senki komolyan nem sajnálhatja, ha közakarattal kihúzzák alóluk a gyékényt. De ha talán ezek kiskorú árvák és örökségül 10.000 vagy 100.000 hold maradt rájuk, akkor maradt rájuk tőke is, úgy, hogy nagykorúságukig az apai birtokot művelheti a gyámjuk és ha nagykorúságukat elérték és dolgozni akarnak, megőrizhetik sokkal jobb feltételek mellett az apai örökséget, mint ma.

De a legsúlyosabb jelentősége van az adónak a nép legnagyobb létszámú osztályára, a munkás osztályra és pedig a munkásosztályt a szó legteljesebb értelmében véve, vagyis ebbe az osztályba sorozva mindenkit, aki dolgozik és csak azokat véve ki, akik túlnyomórészt csak a tőkéjükből, illetve földhaszonbérből élnek. A munkásoknak csak csekély adóval terhelt föld állván rendelkezésükre, nem kénytelenek bármily feltétel alatt vállalni munkát. Mint ahogy ma a legkisebb keresetet a mezőgazdasági bérmunkás keresete szabja meg, úgy fogja ez adó bevezetése után a legkisebb bért a magának dolgozó földműves keresete megszabni. A vállalkozó nem kénytelen drága pénzen megvásárolni az iparához szükséges telket, ami ma a legjelentékenyebb tőkebefektetése, hanem olcsó bérért jut hozzá. A mérnök, vegyész stb. ugyancsak magas díjért adhatja el munkaerejét, mert az önállósításhoz kis tőke kell.

Sokan talán attól fognak megijedni, hogy az ipar megszűnik és mindenki a földet fogja művelni. Ezek is megnyugodhatnak, az ipar még sokkal inkább virágozni fog mint ma, mert az általános jólét következtében nagyobb lesz a szükséglet és a kereseti és fogyasztási adók megszüntével olcsóbb lesz a produkció. De feltéve, hogy megszűnne az úgynevezett ipar, jelen-

tene-e ez szerencsétlenséget? Hát nem mindegy az, hogy varrógépet csinálunk, vagy salátát, ha ugyanazon tőke és munkabefektetés mellett egyikből ugyanolyan értékűt produkálunk mint a másiktól? És ha közállapotaink olyanok, hogy ugyanolyan tőke és munkabefektetés mellett nagyobb értékű salátát tudunk termelni, mint varrógépet, nem okosabb-e, ha mi inkább saláta; termelünk, azon országok pedig, akik a közviszonyok folytán a varrógépet tudják ugyanolyan tőke- és munkabefektetés mellett olcsóbban előállítani, varrógépet csinálnak és a két terméket *vámmentesen kicseréljük*; nem lesz-e így varrógépünk és még valamink, annyink, amennyivel a varrógép többet ér nálunk mint a saláta? És ennek tetejébe még jó barátságban is maradunk e varrógépeseikkel, mert mi nem versenyzünk velük és ők sem versenyeznek velünk. Ez is óriási közmeztakarítást jelent, mert nem kell háborúra készülni.

Egy ilyen társadalom halvány képét a Modern könyvtárban megjelent „Kormányzóságom története” című könyv adja. Bár Ausztráliában, valamint az amerikai Egyesült-Államokban, Anglia és Németország sok városában ez az adó számos községben már be van vezetve; nálunk ezt az adót és annak a társadalomra való hatását csak alig ismerik. Henry George nem festette meg a képét annak a társadalomnak, amelyik „az egyetlen földjáradékadó” bevezetésével létesülne, nem a konstruktív, illetve szintetikus eljárást követte, hanem a matematikai, jobban mondva a természettudományi vizsgálódás másik módját, az analitikait, az elemzőt; vizsgálta és elemezte a mai társadalmi bajokat, kereste az orvosszert és a vizsgálódás ezen módján jutott arra az eredményre, hogy a társadalmi bajok egyetlen orvosszerét, az emberi nemnek azt a megváltását, melyet a szeretet hirdetése kezdett meg, csak a földnek a megváltása tetőzheti be.

Egész különös fontossággal bír az adó kérdése ma, amikor a háború folytán egyrészt az államadósság és annak kamatterhe tornyosult óriásivá, másrészt az elpusztult javak helyreállítása követel rendkívül nagy összegeket. Ezekre való tekintettel az adónak helyes megválasztása egészen életbevágó kérdés lett. Talán a nagy idők eredménye, hogy az új adótervekben a vagyoni adóban nyomát látjuk az egyetlen helyes adónak, a földjáradék adónak is, bár a szükségletek zömét felemelt kereseti és fogyasztási adókkal tervezik előteremteni.

Nem lesz talán itt hiábavaló még egyszer rámutatni arra, hogy mi lesz a felemelt kereseti és fogyasztási adók következménye. Mint látjuk, a kereseti és fogyasztási adókat végeredményben sem az ipar, sem a kereskedelem, sem a munkásság, sem a köz- és magánhivatalnokok, sem a szellemi foglalkozásúak nem viselik, hanem magukról tovább hártják. A fix fizetésű emberek és munkások ma sem takaríthatnak meg semmit és csak épenhogy megélni tudnak és a jövőben is legalább megélni akarnak, de hogy megélni tudjanak, folytonos fizetésemelésre szorulnak, ami új kiadásokat, új adókat jelent. Az ipar és kereskedelem csak addig él, amíg hozadéka van. Ha az adókkal a megélhetés drágul, akkor ezek is többet kell, hogy keressenek, ez további drágulásra vezet. Ha nem kereshetnek többet, akkor egyrészt a fogyasztó képességük csökken, másrészt az emberek és a tőke kivándorolnak. Mindkét esetben a közszükséglet fedezésére újra további adóemelés válik egész az összeroppanásig. De a kereseti és fogyasztási adókkal, a nyersanyagok és munkabérek drágulása folytán az iparcikkek ára annyira emelkedni fog, hogy ha az ipart a biztos pusztulásnak kitenni nem akarjuk, nemhogy nem lehet fejlettebb iparú országgal, p. o. Németországgal vámszövetségre még gondolni sem, hanem a vámokat még jobban fel kell emelni. Az iparcikkek drágulása folytán a mezőgazdasági termelés is megdrágul és még további vámvédelmet fog igényelni, mely vámvédelem következtében keleti szomszédainkkal, Romániával, Bulgáriával, Törökországgal oly áldatlan viszonyba sodródunk, melynek politikai következményeit már a békében is súlyosan meg fogjuk érezni, de káros hatását egy jövőbeli összeütközésnél alig lehet kiszámítani. A kereseti és fogyasztási adókkal tehát sem külső békét és nyugalmat teremteni nem lehet.

Ezzel szemben a földjáraadék folytatólagos megadóztatása és a többi adók és vámok folytatólagos csökkentése hatásában az előbbinek az ellentétét mutatja. A föld könnyen hozzáférhetővé válik és a további kivándorlás helyett kivándorolt véreink hazatérnek, a többtermelés megéli a természetes feltételeit és természet utón valósul meg. A megélhetés olcsóbbá válik, miáltal a fogyasztás nő, a közszükséglet csökken, mert az állami beruházások kevesebbe kerülnek. És ha elérkezünk odáig, hogy minden más adó és vám megszűnt és csak a földjáraadékadó létezik, elesik az az óriási apparatus is, amelyik a mai komplikált adók

és vámok behajtására szükséges. Ha a megélhetés olcsóbb, kisebb az iparcikkek ára is, úgy hogy kelet felé nem elzárkóznunk kell, hanem módunkban van vele minél bensőbb kapcsolatot találni, miáltal a keleti népeket nem ellenségeinkké, hanem barátainkká tesszük.

Hogy ezek a fejtegetések nem a földbirtokosok igazi érdekei ellen irányulnak és nem az ezek iránti gyűlölet vezeti ez eszme híveit, azt Henry Georgenak minden egyes műve bizonyítja a legszebben és legnyilvánvalóbban.

Ezek az egyszerű fejtegetések nem tartanak igényt arra, hogy azokat tudományosoknak tekintsék, csak arra tartanak igényt, hogy akik elolvassák, nézzenek széjjel maguk körül, gondolkozzanak rajta, hogy jól van-e úgy minden, ahogy van, kell-e, hogy úgy legyen, amint ma van, főleg pedig kíséreljék meg elképzelni, hogy mi volna akkor, ha ezt az „egyetlen adó”-t rendszeresítenék. Aki meggyőződik arról, hogy ez a helyes út a boldogulás felé, az igyekezni fog érvényt szerezni a meggyőzésének és csak ha mindenki küzd a meggyőzéséért, csak akkor alakulhat ki egészséges állapot, épp úgy mint a háborúban is minden egyes katonának kell harcolnia, ha a győzelmet óhajtja. Csudát ne várjon senki, csudák nem történnek, aki nem küzd, az nem győzhet.